

Un escrit del frare caputxí Miquel d'Esplugues sobre l'irreverent Cristòfor de Domènec (1879-1927)

Maria Arquer

Societat Catalana de Filodofia
marionaona@gmail.com

L'oci d'un filòsof és el títol del segon llibre de Cristòfor de Domènec, publicat pòstumament el 1928, i que «per suposats conceptes injuriosos a la religió i la moral catòliques» fou segrestat per la policia poc després de sortir. Domènec (Barcelona, 1878-1927) fou un assagista i filòsof de formació autodidacta, immers en el món de la bohèmia barcelonesa del primer quart del segle XX. Es féu popular per la seva irreverència i el seu humor corrosiu a través dels articles que publicava en la revista *Justícia Social*, sota el pseudònim de Brand, en la secció «Carnet d'un heterodox» –que donà nom també al recull d'articles que va publicar en vida (1925)¹.

El *Carnet* ja tingué alguns problemes de distribució. Segons comunica Sallarès² –editor i amic de l'autor– al mateix Domènec, «les llibreries catòliques, ni que dir-ho, han refusat la seva venda». Tanmateix, és a *Criterion*, una revista declaradament cristiana, que el 1929, dos anys després que Domènec morís tuberculós, on podem trobar en memòria seva l'article que editem a continuació i que reprèn el títol d'aquell segon llibre de Domènec –*L'oci d'un filòsof*.

Criterion fou la primera revista catalana de filosofia –i en català– i una proesa fascinant que es publicà trimestralment i sense interrupció al llarg de més de 10 anys, del 1925 al 1936. L'objectiu principal dels seus fundadors fou promoure el neotomisme, en la línia del cardenal Mercier i del papa Lleó XIII. D'altra banda, els seus col·laboradors es presentaven com a continuadors d'una tradició filosòfica catalana netament cristiana i tomista –tal com l'havia dibuixada el bisbe Torras i Bages³.

1 Sobre Cristòfor de Domènec, pot consultar-se el capítol de P. CASANOVAS, «Política i Filosofia en Cristòfor de Domènec (1914-1927)», a P. CASANOVAS (ed.), *Miquel Carreras Costajussà i la filosofia catalana d'entreguerres (1918-1939)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans-Societat Catalana de Filosofia, 2009.

2 Carta de Joan Sallarès a Cristòfor de Domènec, del 4 de juny de 1926.

3 Antoni MORA, «*Criterion*. Una revista filosòfica catòlica i catalana», a *Miquel Carreras Costajussà*

L'encontre entre irreverència i pietat fou possible de la mà de Miquel d'Esplugues, el frare caputxí autor de l'article que editem i ànima de *Criterion*. El seu caràcter tolerant orientà les rengles tomistes a una obertura a «tothom, [...] sigui qui sigui, vingui d'on vingui», segons unes normes “amarades del més profund patriotisme i d'un ampli esperit de concòrdia en la tasca de tots”. Sota la seva direcció, *Criterion* fa bona la dita de Clascar que en filosofia val més la raó que l'autoritat⁴ i es constitueix com a moviment filosòfic invocant tot allò que pugui ser susceptible de lligar i unir: «sumar esforços, unificar idealitats, no plànyer sacrificis»⁵. Certament, aquesta conversió a una actitud acollidora s'explica sobretot pel geni integrador de Miquel d'Esplugues, que atansa els tomistes catalans a la línia de la neoescolàstica «oberta» de l'escola de Lovaina, amb Mercier al capdavant, o d'altres iniciatives europees que agafen embranzida a principis de segle i que enlloc de «fer els gests que els imposava la iniciativa dels contraris»⁶ trobaren el seu propi camí –i el seu propi criteri⁷.

Tant és així que acollirà en les seves pàgines l'article que editem, *L'oci d'un filòsof*, sobre *l'enfant terrible* que havia estat el seu autor –«al fons un bon minyó»⁸.

i la Filosofia catalana d'entreguerres (1918-1939), ed. de P. Casanovas, Barcelona: Societat Catalana de Filosofia, 2009, p. 31-42.

4 Citat per A. GALÍ, *Filosofia a Catalunya 1900-1936*, ed. Pere Lluís Font i Josep Monserrat, p. 90.

5 «La primera revista catalana de filosofia», *Criterion*, 1 (gener-juny 1925), p. 17.

6 A. GALÍ, *op. cit.*, p. 84.

7 Sobre Miquel d'Esplugues, pot consultar-se el capítol d'Antoni MORA, «Les lluites del pare Miquel d'Esplugues. Uns episodis de Filosofia (i) Política», a P. CASANOVAS & J. MONSERRAT (eds.), *Pensament i filosofia a Catalunya. II: 1924-1939*, Barcelona, Inehca-Societat Catalana de Filosofia, 2003, p. 11-32.

L'oci d'un filòsof¹. Miquel d'Esplugues

Per sorpresa vaig trobar-me un dia d'estiu a l'horta del Convent l'autor d'aquest llibre. S'havia ajuntat pel camí a un amic, seu i meu, que venia a veure'm. I aquest tingué l'acudit de no esmentar el company ocasional que m'havia anunciat feia anys una visita i el seu primer llibre, quan sortís.

Ens vagà, feta la presentació, de conversar tots sols mitja hora o tres quarts. Semblàvem coneguts de tota la vida. No ens veiérem més.

Cristòfor de Domènec moria abans d'un any a la Clínica. I com que en la darrera malaltia el visità sovint Mossèn Baldelló, que en aquestes planes publicà una de les notes més cordials i equànimes que sobre ell s'hagin escrit², vaig creure que, en circumstàncies tan delicades, el més prudent era abstenir-me.

Algunes referències a la seva vida, deixades anar amb la major naturalitat i per a mi àvidament copsades al vol, van impressionar-me profundament. Havia estat milionari i quasi era pobre de solemnitat. Suportava la penúria amb serenitat exemplaríssima. S'atansava als cinquanta anys i vivia, celibatari, per una mare que amava amb passió. Generós fins a la prodigalitat –això no m'ho digué pas ell–, si mai disposava d'un duro, i se'n presentava ocasió, sabia, per un amic, per una necessitat, desprendre's del que tanta falta feia a la seva llar rosegada per la penúria. (Que hagin restat inèdites gairebé totes les seves obres, no vindria, en part, de les seves dificultats econòmiques?)

Aquest feix de coses collides al vol, amb d'altres que ja m'eren conegudes i ara no sabia destriar, m'interessà moltíssim més que la seva filosofia.

Àdhuc filosòficament, la vida d'un escriptor ofereix tant d'interès com les seves idees; per regla general, més que les seves idees. Costa poc de pensar; el que és difícil és viure.

Tractar, doncs, Cristòfor de Domènec, veure'l accionar i sentir-lo parlar, escorcollar el seu passat i llegir en la flama, que s'extingia, dels seus ulls, passar distretament revista d'aquells carreus miniats de carbó-pedra –la seva dentadura– sentinelles d'una façana pintorescament aquilotada a guisa d'autèntic pelloja: com a tema d'estudi, una vera delícia.

Però la curiositat passava prompte a segon terme. Una impressió estranya, mescla de simpatia i de commiseració, s'imposava inexorablement.

1 A propòsit de l'obra suara publicada amb aquest títol [Cristòfor de Domènec, *L'oci d'un filòsof*] Barcelona, J. Horta, 1928.

2 F. Baldelló, «Semblança de Cristòfor de Domènec», *Criterion*, III, 11, p. 497-500.

Sense voler i tot recordant de lluny el famós estirabot de Cánovas del Castillo: «*Un tonto adulterado por el estudio*», hom s'inclinava a condensar així, mica més mica menys, la psicologia de Cristòfor de Domènec: «Un gran cor, gairebé d'heroi, destrossat per una vida tràgica; una intel·ligència més que regular feta malbé per la lectura».

I potser per altres petits excessos. Petits *in se*, com el fumar, el cafè, etc., però grans pel que hom diu que n'abusava. I és allò: «Moltes miques fan un feix».

Me'n vaig separar encantat d'haver fet coneixença d'una ànima, a desgrat de les seves obsessions contra el Crist, tan naturalment cristiana; desoladíssim de veure que, humanament, el seu cas no tenia remei, ni en l'ordre espiritual, ni en el físic; mig esporuguit, no pas de la seva irreligió, sinó de les seves *espontaneïtats*, puix era inútil, cruel i tot de contradir-lo; i seguint-li poc o molt la veta, l'endemà podia saber tot Barcelona el què havíem parlat... O el que no havíem parlat; àdhuc, no cal dir-ho, mantenint-se hom a la distància que va de la seva filosofia satanista a la meua ideologia tant de soca-rel cristiana.

El que passà ran de la seva mort és massa fresc perquè sigui prudent exhumar-ho. No sé què ens oferirà de sorprenent la publicació, que hom anuncia, dels seus manuscrits, abundantíssims. En tot cas *L'oci d'un filòsof* és la primera decepció. O la segona, si partim de la base que *l'Oci* i el *Carnet d'un heterodox* s'assemblen com dues gotes d'aigua... igualment afilosòfiques.

No sóc partidari de regatejar, amb aires de suficiència, el títol de filòsof, com si es tractés d'un Orde del Toisó, o de la Legió d'honor. Generalment, són usurers d'aquest nom els qui es creuen que la filosofia són ells.

A la llarga això és en detriment de la filosofia. L'empobreix com una casta. I la desprestigia, perquè de fora estant dóna la impressió que «els filòsofs no s'entenen».

A la *Ciutat de Déu*, sant Agustí, d'aqueixa tara, antiquíssima, va fer-ne argument formidable contra la teodicea del paganisme. El mateix podria dir-se de les altres branques de la filosofia³.

3 «C'est ainsi qu'avec les mille dieux de la Fable on aboutissait à un Dieu unique. Ce travail s'accomplit avec une habilité, une souplesse, une fécondité de ressources merveilleuses; par malheur, chacun le fit à sa manière. Il n'y en eut aucun, parmi ces sages, dont l'autorité s'imposât aux autres. Au contraire, comme ils étaient ingénieux et subtils de nature, et qu'ils

Convinguem que és filòsof tothom qui té, persistent, indesarrelable, una curiositat transcendental. Per a mi sant Tomàs als set anys ho era quasi com als cinquanta. Sant Agustí ho fou tota la vida, com pocs d'altres. No hi ha, doncs, per què regatejar l'honor a Cristòfor de Domènec, home de múltiples i duradores curiositats transcendents.

Del que es pot dubtar molt és de la seva personalitat com a escriptor filosòfic, sobretot de la seva originalitat. No és el mateix ésser original en idees, que insigne en *boutades*.

La flaca mateixa de dir-se filòsof no em sembla pas de massa bon avenir. I aquest recull de contes facciosos tampoc no predisposa a favor d'un veritable filòsof, ortodox o heterodox, pel que fa al cas tant se val.

No excel·leixen sinó en el sacrilegi, en la paradoxa i en obsessions sexuals, de tant en tant sicalíptiques. Però cap d'aquestes especialitzacions no té gran cosa a veure amb la filosofia.

A part de l'influx enorme de lectures mal païdes, jo m'inclino a prendre aitals tendències –tot l'escriptor– com a reaccions exacerbades del seu infantilisme i revelació d'un subconscient semitràgic.

Les obsessions eròtiques, com a revelació de la seva quasi heroica solteria, amb una mica potser d'insuficiència baronívola. N'oferia qualque indici antropològic. D'altra banda el mal que el dugué al sepulcre és típic en aquell ordre de reaccions.

I les *boutades* sacrílegues, exponent de la seva religiositat profunda, però invertida, com a plenària demostració que era un ingenu: «*Le satanisme littéraire, n'est souvent qu'une fleur de l'ingénuité*», diu, no pas un frare, sinó un modern professor i crític eminent de Medicina⁴.

Heus ací per què va simpatitzar-me tant i per què vaig compadir-lo tant almenys com em va simpatitzar. Em refio que no me'n faran retret ni Déu ni els homes. Bastava una espurna d'humana comprensió, no cal dir de pietat cristiana.

aimaient à le faire voir, tous tinrent à se séparer de leurs prédécesseurs et à donner des solutions nouvelles. Puis vint un lourd Romain, un compilateur consciencieux, le docte Varron, qui tint à rassembler toutes ces opinions différentes et ne fit grâce d'aucune. En les réunissant, il en fit mieux ressortir la diversité et fournit à saint Augustin la preuve évidente que ce grand effort des théologiens du paganisme n'avait réussi qu'à montrer plus clairement qu'il leur était impossible de s'entendre» (Boissier, *La fin du paganisme*, p. 325).

4 Voivenel, *La chasteté perverse*, Paris 1928.

Cristianisme, altrament, sempre fou sinònim de magnanimitat. I catolicisme, de vastitud de mires. Molt més hauria d'ésser-ho en països com el nostre on el cristianisme no és sinó catolicisme. I mil·lenàriament en possessió.

Tant almenys com tuberculós, Cristòfor de Domènec era un malalt de l'intel·lecte. Vist, en efecte, a la llum de la fe i de la filosofia, àdhuc purament racional, però equànime, què cosa és, psíquicament, el satanisme sinó una morbositat?

Hom ha tingut per morboses, tradicionalment, les possessions corporals. Jesús mateix les cregué dignes del seu poder taumatúrgic. Però ho són menys les de l'esperit a través de les obsessions mentals?

Entre la possessió del diable i l'obsessió del diable, la diferència de més relleu és potser que els obsessos generalment no són possessos i els posseïts generalment no són obsessos. Però uns i altres, indistintament, ineptes per a segons quines funcions.

I bé; no calia pas una gran sagacitat per veure clar a través del seu físic, majorment de les seves obsessions que, fos com fos o pel que fos, Cristòfor de Domènec havia perdut l'aptesa mental per a copsar les excelses realitats del cristianisme. D'aquí el nus estretíssim que dintre meu van fer-se aquells dos sentiments: commiseració i simpatia.

Crec que no és prou vulgaritzada la idea que les facultats elaboradores del pensament almenys són tan delicades com un aparell de ràdio o de fotografia. Tals o tals resultats sols s'obtenen dintre tals o tals condicions.

Si, doncs, els conceptes són revelació d'aqueixa cambra fotogràfica, viva, subtil i plena d'encís que són les nostres facultats de percepció, és obvi que els resultats esdevinguin subjectes a les tares de l'objectiu. Qui podria comptar-les?

Anomalies del sexualisme, crisis sentimentals, irregularitats orgàniques naturals o provocades, una impressió desplaent, unes dècimes de febre, preocupacions i fal·leres de la vida, un exhauriment nerviós, la bullida natural de les sangs juvenívoles, l'aigualiment o espesseïment excessiu d'elles per obra dels anys, la precipitació, el nerviosisme: tot posa a prova la integritat de les nostres percepcions, sovint, àdhuc sensibles, no cal dir les de l'intel·lecte.

Oh si, de resultes, els pensadors catòlics, mers usufructuaris d'un do que no és nostre, ens decantéssim bastant més cap a aquella indulgència envers els malalts de l'esperit de què estan plenes les pàgines de l'Evangelí!

Perquè la fe no és pas una mena de sang blava que ens hagi de fer orgullosos a còpia de divagar pels móns de l'egolatria amb un tel de religió; és donació pura del gran Pare celestial, la qual ens hauria de fer, com Ell, misericordiosos, i, com el seu Unigènit, «mansuets i humils de cor». «Misericòrdia vull

i no sacrifici, car no he vingut a cridar els justos, sinó els pecadors a penitència» (Mat. 12, 7).

Heus ací la nostra força i demostració que el Crist ens fa moure en pla superior al dels adversaris, seus i nostres, per regla general, més mal informats que positivament contraris.

Bo i mostrant-li munió de peces d'artilleria, el Baró d'Hermance, comandant de les forces d'Allinges, digué un dia a sant Francisc de Sales, missioner, entre heretges, d'aquelles contrades suïsses: «Tot és a les vostres ordres, no heu de fer sinó manar. Tenim a mà tot el que es necessita per *convertir* o castigar els heretges». «No calen pas aquestes màquines de guerra pel triomf de la paraula de Déu», replicà l'apòstol, aleshores, i avui sant patró del periodisme catòlic (Butlla de Can. XV).

Deixem, doncs a l'adversari l'artilleria *grossa* de la truculència o de la blasfèmia, sovint proferida només per veure'n els efectes en els rengles nostres, ai! Pel que fa a les defenses de l'Evangeli, no pas sempre eminents en les malícies que ell mateix recomana.

De tota manera la nostra obligada exemplaritat, no solament religiosa sinó civil i patriòtica, és de no contractacar en el mateix to, quan la Religió és grollerament agredida.

Per acabar: crec difícil, de tot indret, fer justícia a Cristòfor de Domènec sense tenir en compte les següents observacions del ja citat eminent professor i crític de Medicina: «*C'est Nietzsche, nerveux et faible, chantant la puissance. C'est le timide Stendhal, peignant en fer Julien Sorel. C'est Pierre Louys, délicat de poitrine et chaste, se complaisant dans son erotisme enchanteur. C'est Kleist et ses 'visions'. C'est Octave Feuillet, dont Henry Bordeaux, dans son livre récent nous apprend que cet apparent 'mondain' fut en réalité un hypocondriaque renforcé. C'est Verhaeren, si doux, qui fulmine dès qu'il écrit; c'est Héredia dont les sonnets, impassibles, camouflent une sensibilité très profonde..., c'est..., etc.*» (p. 239).

Ens sembla, una bona veta a seguir. Dissortadament no és gaire usual entre nosaltres, excepcions a part, massa ingènuaament propensos al ditirambe en *do* de pit a la *descàrrega*. És a dir, a una crítica sense matisos, amb lamentable manca de perspicàcia per descobrir, en els autors, les aigües profundes.

En el cas nostre, el malaguanyat *gentiluomo* que hi havia sota l'ingenu satanisme de Cristòfor de Domènec, sota el seu erotisme malaltís, sota allò, en fi, més lleig i dolent, de què, hipòcrita a l'inrevés, es complaïa a fer ostentació, amb la coqueteria d'una dama honesta que tant si com no vol que la prenguin per altra.

I amb la innocència de creure que enganyaven tothom les disfresses, sovint grotesques, de la seva impressionant tragèdia, interior i exterior.

Llevat d'aquest aspecte, cert, massa punyent i positiu, no prenguéssim, doncs, gaire en ferm, ni des de les posicions racionalistes, ni des de les cristianes, molt menys en nom de la pura filosofia, aquest *enfant terrible*, a Catalunya, de la facècia satanista.

Era a fons un bon minyó. Inclús un nen. Contaré, en comprovació, els orígens de la meva simpatia envers ell i com van començar les nostres relacions, quasi aèries, però cordials, de l'una banda i l'altra.

Fa cinc o sis anys que, de tant en tant, jo rebia, anònim, un retall de diari. Aviat vaig saber que era Cristòfor de Domènec en persona qui me'ls enviava.

Contenien, dites de fresc en una conferència o publicades en un article, les coses més quintaessenciades que li suggeria la seva irreligió.

Ell devia banyar-se amb aigua de roses endevinant la meva esgarrifança en trobar, de sobte, aquelles atrocitats davant els ulls. A mi, en canvi, em sabia greu de no tenir-lo a l'abast per donar-li una nata.

Cal creure que el gran Pare qui és en el cel no haurà pas tractat amb més rigor aquell gran cor, fill seu, il·luminat –esgarriat– per una intel·ligència enrevessadament estràbica⁵.

5 Compaginades aquestes notes, altrament, enlestides fa prop de dos mesos, llegim en la premsa local: «Ha estat recollit de les llibreries el llibre pòstum de Cristòfor de Domènec *L'oci d'un filòsof*. –*L'oci d'un filòsof* ha estat denunciat al fiscal per suposats conceptes injuriosos a la religió i moral catòliques».